

Gwasanaeth Cefn Gwlad Sir Ddinbych

Digwyddiadau AM DDIM a theithiau cerdded gydag arweinydd gydol y flwyddyn. Gweler 'O Gwmpas yng Nghefn Gwlad Sir Ddinbych'.

I gael mwy o wybodaeth ewch i'r Ganolfan Ymwelwyr, Parc Gwledig Loggerheads, ger yr Wyddgrug, Sir Ddinbych CH7 5LH.

Ffôn: 01352 810614
e-bost: loggerheads.countrypark@denbighshire.gov.uk
gwefan: www.clwydianrangeaonb.org.uk
www.denbighshire.gov.uk/countryside
www.loggerheadsarea.co.uk

Comisiwn Coedwigaeth Cymru, Forest District, Powells Lane, y Trallwng SY21 7JY

Ffôn: 0845 604 0845
gwefan: www.forestry.gov.uk

Denbighshire Countryside Service

FREE events and guided walks are available throughout the year — see 'Out and About in Denbighshire's Countryside'.

For further information visit The Countryside Centre, Loggerheads Country Park, Nr Mold, Denbighshire CH7 5LH.

Telephone: 01352 810614
e-mail: loggerheads.countrypark@denbighshire.gov.uk
web: www.clwydianrangeaonb.org.uk
www.denbighshire.gov.uk/countryside
www.loggerheadsarea.co.uk

Forestry Commission Wales, Forest District, Powells Lane, Welshpool SY21 7JY

Telephone: 0845 604 0845
web: www.forestry.gov.uk

Darganfod Explore Moel Famau & Loggerheads

AHNE Bryniau Clwyd
Clwydian Range AONB

Gwnaed pob ymdrech i wneud y llyfryn hwn mor gywir ag y bo modd, er hynny ni all na'r awduron na'r cyhoeddwr dderbyn unrhyw gyfrifoldeb am unrhyw beth all ddigwydd yn sgil unrhyw wallau.

Ymchwilio'r testun a'i ysgrifennu gan Lorna Jenner, Dylunio a ffotograffiaeth gan Carl Rogers oni ddywedir fel arall.

Whilst every effort has been made to make this booklet as accurate as possible, neither authors or publishers accept any responsibility for the consequence of errors.

Text researched and written by Lorna Jenner. Design and photography Carl Rogers unless otherwise stated

Croeso

Mae Bryniau Clwyd yn gefn ugain milltir o hyd sy'n ymestyn o fryniau'r arfordir uwchben Prestatyn i'r copaon grugog tua'r de. I gydnabod y dirwedd syfrdanol cafodd yr ardal ei dynodi'n Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol (AHNE) yn 1985, yn un o bum ardal yn unig yng Nghymru.

Cnewyllyn Bryniau Clwyd yw Moel Famau a Pharc Gwledig Loggerheads dau le delfrydol i gychwyn edrych o gwmpas yr AHNE.

Mae Canolfan Cefn Gwlad Loggerheads yn lle delfrydol i ddysgu mwy am yr ardal ac i brynu map neu swfenir. Mae'r ganolfan ar agor bob penwythnos gydol y flwyddyn a bob dydd yn y gwyliau ysgol. Mae'r Llwybrau Darganfod a'r Llwybrau Diwydiant byrion yn ddelfrydol ar gyfer y teulu. Yng Nghaffi Florence cewch de pñawn, cinio a byrbryd.

Moel Famau ar Ffôn symudol. Dewch i weld Bwlch Penbarras a Thŵr y Jiwbil drwy daih sain o dan eich arweiniad eich hunan ar eich ffôn symudol — 01352 230123.

Mae Llwybr Clawdd Offa, sy'n rhedeg o'r arfordir ym Mhrestatyn i Gas Gwent yn y De yn dilyn cefn Bryniau Clwyd drwy Barc Gwledig Moel Famau.

Beicio a Marchogaeth

Caiff beicwyr a rhai sydd ar gefn ceffyl ddefnyddio llwybrau ceffylau, cilffyrdd a llwybrau o fewn y goedwig. (Gweler y map yn y canol ac edrych ar www.ridetheclwyds.com i gael gwybodaeth am llwybrau eraill). Rhaid i feicwyr ildio i gerddwyr ac i geffylau. Gellir cael trwydded i farchogion ddefnyddio llwybr ceffylau'r goedwig. Ffoniwch Gomisiwn Coedwigaeth Cymru ar: 0845 604 0845.

Gleidio model, barcuta a pharahedfan

Ceir ardal arbennig ar Foel Famau i'r rhai sydd â thrwydded. Ni allwch hedfan heb drwydded. Ar gael o swyddfa Parc Gwledig Loggerheads.

Cysylltiad bysiau

Mae Dolen Loggerheads yn un o gyfres o fysiau sy'n rhedeg yn ardal Moel Famau. Ffoniwch Linell Bysiau Sir Ddinbych ar: 01824 706968.

Parcio

Mae'r holl arian a dderbynnir ym meysydd parcio Moel Famau a Loggerheads yn cael ei ddefnyddio i reoli'r Parc ar gyfer y bywyd gwyllt a'r ymwelwyr. Tocynnau blwyddyn ar gael ar gyfer yr holl feysydd parcio (ffoniwch: 0845 604 0845).

Welcome

The Clwydian Range is a dramatic twenty-mile ridge of hills, stretching from the coastal hills above Prestatyn to the heather-clad peaks further south. In recognition of its stunning landscape it was designated an Area of Outstanding Natural Beauty (AONB) in 1985, one of only five in Wales.

Moel Famau and Loggerheads Country Parks are the focal points of the Clwydian Range and are ideal starting points for exploring the AONB.

Loggerheads Countryside Centre is an ideal place to find out information about the area and to buy a map or souvenir. It is open every weekend throughout the year and daily in the summer and school holidays. The short, waymarked Discovery and Industrial Trails are ideal family walks. Caffi Florence offers quality afternoon teas, lunches and snacks.

Moel Famau by Mobile Phone — Explore Iron Gate to Jubilee Tower with a self-guided audio tour on your mobile phone — 01352 230123.

Offa's Dyke National Trail, which runs from the coast at Prestatyn to Chepstow in South Wales, follows the Clwydian Range ridge and crosses Moel Famau Country Park.

Cycling & Horseriding

Cyclists and horseriders can use bridleway, byways and the designated routes within the forest. (See the centre map and look at www.ridetheclwyds.com for information on other routes). Cyclists must give way to walkers and horseriders. Permits are available for horse riders to use the forest bridleway. Contact Forestry Commission Wales on: 0845 604 0845.

Model Gliding, Hang Gliding and Parascending

Moel Famau has a designated area for permit holders. You cannot fly without a permit, available from Loggerheads Country Park office.

Bus Link

The Clwydian Ranger is one of a series of buses serving the Moel Famau area. Contact Denbighshire Bus Line on: 01824 706968.

Parking

Money from all the car parks at Moel Famau and Loggerheads is put back into the management of both areas for wildlife and visitors. Annual tickets are available for the car parks (call: 0845 604 0845).

Ardal o Harddwch Naturiol
Eithriadol Bryniau Clwyd
Clwydian Range Area of
Outstanding Natural Beauty

Bwrw golwg ar y bywyd gwylt

Looking at Wildlife

Bywyd ar y mynydd

Mae'r grug a'r llus yn ffynnu ar briddoedd gwael yr ucheldir, y rhedyn a'r eithin yn tyfu mewn lleoedd sychach a chriafolen neu ddraenen wen yn chwythu yn y gwynnt yma ac acw.

Mae'r cwningod a'r llygod yn byw yn y glaswellt garw a'r grug. Gwelir adar ysglyfaethus yn hela uwchben y rhostir drwy'r flwyddyn. Edrychwch am y bwncath mawreddog yn esgyn uwchben, cudyll coch yn hofran a'r cudyll bach yn gwibio heibio'n gyflym. Efallai y byddwch yn ddigon ffodus i weld y rugiar ddu'n 'ffwydro' o'r grug wrth ichi agosáu.

Moorland life

Heather and bilberry thrive on the poor upland soils with bracken and gorse in the drier areas, dotted with the occasional windblown rowan or hawthorn trees.

Rabbits, mice and voles live in the rough grass and heather, and throughout the year, birds of prey can be seen hunting across the moors. Look for majestic buzzards soaring high, smaller hovering kestrels and fast flying merlins. You may be lucky enough to see a red or black grouse burst from the heather as you approach.

Yn yr haf

Bydd y mynydd ar ei newydd wedd pan ddaw'r haf sy'n borffor gan rug a llus yn aeddfedu. Daw'r adar mudol yn ôl i fagu cywion, wedi'u denu gan y cyflenwad o bryfed sy'n bwyd ar y blodau gwylt. Mae trydar yr adar yn barhaol a'r adar mân yn gwibio ymysg y grug — pibydd y waun, ehedydd a thinwen. Gwrandewch am swn dwy garreg yn taro'i gilydd, dyma alwad clochdar y cerrig sy'n hoffi llwyni eithin.

Summertime

Summer transforms the moors as the hills turn purple with heather and the juicy bilberries ripen. Migrant birds return to breed, drawn by the plentiful supply of insects that feed on the wildflowers. There's a constant twitter of birdsong and small birds flit amongst the heather — mostly pipits, skylarks and the occasional wheatear. Listen too for a sound like two pebbles being banged together. This is the call of the stonechat, who prefers gorse thickets.

Coed sy'n newid

Coedwig hanner cant oed yw Coed Moel Famau ac mae'n newid ei ffurf. Yn lle'r coniferau, a choed fel llarwydd a sitca sydd â moch coed mae coed llydanddail fel celyn, criafolen, bedwen a derwen yn cael eu plannu. Bydd hyn yn denu amrywiaeth helaethach o fywyd gwylt ac yn creu coedlan fwy diddorol ichi ei mwynhau.

A changing canopy

Coed Moel Famau is a 50 year old forest that's literally changing shape. Conifers, trees with cones such as larch and sitka spruce, are being replaced with native broadleaf trees like holly, rowan, birch and oak. This will encourage a greater diversity of wildlife and make a more interesting wood for you to enjoy.

Volunteers managing the heather and restoring the Offa's Dyke National Trail

Ceiliog grugiar ddu
Male black grouse

Bwncath a'i ysglyfaeth
Llun: Simon Booth
Buzzard with prey
Photo: Simon Booth

Corhedydd y waun
Llun: Andy Harmer
Meadow pipit
Photo: Andy Harmer

Rhwng y llinellau

Ar y rhostir ac yn y coed wrth ei ochr mae'r rugiar ddu brin yn byw. Rhaid iddi gael clytwaith o gynefinoedd gwahanol — coed yn gysgod, rhannau agored i ymgynnull ac i'r ceiliog arddangos wrth baru, grug a llus am fwyd drwy'r flwyddyn, a manau corslyd am gyflenwad o bryfed i'r cywion. Er mwyn gwella'r cynefin i'r rugiar ddu ac i adar eraill y mynydd mae lleiniau o rug yn cael eu torri neu eu llosgi i hyrwyddo tyfiant newydd. Hefyd, mae manau gwlyb yn cael eu creu.

Between the lines

The moorland and adjoining forest edge are home to the rare black grouse. They need a mosaic of habitats — woodland for shelter, open areas for lekking (the male's extraordinary courtship display), heather and bilberry for year round food and boggy areas to give a rich supply of insects for the young chicks. To improve the habitat for grouse and other moorland birds strips of heather are regularly cut or burnt to encourage fresh growth. Some boggy areas have also been created.

Yn ôl mewn Amser

Looking back in time

4000 o flynyddoedd yn ôl

Roedd pobl Oes yr Efydd yn claddu'u meirw o dan y carneddi ar y gefnen.

4000 years ago

Bronze Age people buried their dead on the ridge beneath stone cairns.

800-500 o flynyddoedd yn ôl

Byddai'r pererinion canoloesol yn croesi'r gefnen ar eu ffordd i'r ffynhonnau sanctaidd a'r lleoedd cysegredig.

800-500 years ago

Medieval pilgrims crossed the ridge enroute to holy wells and shrines.

65 o flynyddoedd yn ôl

Defnyddid y llethrau hyn i ddenu bomwyr yr Almaen oddi wrth Glannau Merswy.

65 years ago

These slopes were used as an aeroplane decoy centre to lure the German bombers away from Merseyside.

1985

Dynodwyd Bryniau Clwyd yn Ardal o Harddwch Naturiol Eithriadol.

1985

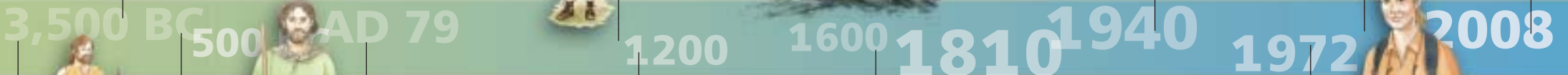
The Clwydian Range was designated as an Area of Outstanding Natural Beauty.

Heddiw

Rydym yn ymweld â Moel Famau a Loggerheads i hamdden.

Now

We visit Moel Famau and Loggerheads for leisure.

5500 o flynyddoedd yn ôl

Pobl Oes y Cerrig yn hela yma.

5500 years ago

Stone Age people hunted here.

1900 o flynyddoedd yn ôl

Ymsefydlodd y Rhufeiniaid yng Nghaer, sy'n gyfagos, ac adeiladu ffordd dros y gefnen.

1900 years ago

The Romans establish themselves at nearby Chester and built a road across the ridge.

800-150 o flynyddoedd yn ôl

Byddai'r porthmyn yn gyrru'r catel dros y gefnen i'r farchnad neu rhwng yr hafod a'r hendref.

800-150 years ago

Drovers walked their cattle over the ridge to market or between summer and winter grazing.

200 o flynyddoedd yn ôl

Dechreuwyd codi Tŵr y Jiwbil i ddathlu Jiwbil Aur y Brenin Siôr III.

200 years ago

Construction of the Jubilee Tower began to celebrate George III's Golden Jubilee.

35 o flynyddoedd yn ôl

Atgyweirwyd troed Tŵr y Jiwbil a chynnau ffagl i ddathlu Jiwbil Arian y Frenhines Elizabeth II.

35 years ago

The base of the Jubilee Tower was renovated and a beacon was lit to celebrate Queen Elizabeth II's Silver Jubilee.

Bryngegyrdd Oes yr Haearn

Mae olion y tair bryngaer ar ben Moel Fenlli, Moel y Gaer a Moel Arthur yn arwydd bod pobl yn byw yma dros 2000 o flynyddoedd yn ôl.

Anheddau a amddiffynnwyd oedd bryngegyrdd, cylchoedd o gloddiau uchel a ffosydd dwfn a elwir yn rhagfuriau o gwmpas grwpiau o dai pren crwn. Yn arferol, cawsant eu hadeiladu o gwmpas copa'r bryn gan olygu bod y bobl yn gallu gweld am filltiroedd. Yn aml iawn codwyd palisad pren ar ben y rhagfuriau gan greu her ddychrynlyd i unrhyw ymosodwr oedd yn edrych i fyny o'r dyffryn islaw. Mae'r adluniad yn dangos sut roedd y fryngaer yn edrych efallai.

Iron Age hillforts

The remains of three hillforts on the summits of Moel Fenlli, Moel y Gaer and Moel Arthur are signs of early human settlement, over 2000 years ago.

Hillforts were defended settlements made up of rings of tall banks and deep ditches, called ramparts, that encircled groups of wooden roundhouses. They were usually built around a hilltop, which means they could see and be seen for many miles. The ramparts were often topped with a wooden fence called a palisade, making them a fearful challenge to any attacker looking up from the valley below! The reconstruction shows how Moel Fenlli hillfort may have looked.

